Jacques Lacan

Peilivaihe psykoanalyyttisen kokemuksen paljastaman minän funktion muovaajana.

Esitelmä Zürichin 16.:ssa kansainvälisessä psykoanalyytikkokongressissa 17. heinäkuuta 1949.

Viime kongressissamme 13 vuotta sitten esittämäni peilivaiheen käsite on siitä lähtien enemmän tai vähemmän vakiintunut ranskalaisryhmän käyttöön. Se näytti minusta nyt mieleenpalauttamisen arvoiselta varsinkin siksi, että se valaisee psykoanalyyttisessa kokemuksessa saatua käsitystä *minän* tehtävästä. Tämä kokemus saa meidät vastustamaan kaikkea *cogitosta* lähtevää filosofiaa.

Ehkäpä joukossanne on niitä, jotka muistavat lähtökohtanamme olleen käyttäytymispiirteen, jota vertailevan psykologian löydös on selventänyt: pieni ihminen, siinä iässä, jossa simpanssin instrumentaalinen älykkyys jonkin lyhyen ajan ylittää hänen älykkyytensä, tunnistaa kuitenkin peilikuvansa kuvakseen. Tämän tunnistamisen merkkinä on ahaa-elämystä kuvaava ilmehdintä. Siinä ilmenee **Köhlerin** mukaan tilanneälykkyys, eräs älykkyyden olennainen piirre.

Tämä toiminto ei suinkaan pääty vain kuvan tyhjyyden kerran opittuun hallintaan, kuten simpanssin kohdalla tapahtuu, vaan jatkuu lapsella eleitten sarjana, jossa hän leikinomaisesti kokeilee kuvan ottamien liikkeitten suhdetta peilissä heijastuneeseen ympäristöön ja edelleen tämän oletetun kokonaisuuden suhdetta sen kahdentamaan todellisuuteen eli lapsen ruumiin ja hänen vierellään olevien ihmisten ja esineiden todellisuuteen.

Tämä saattaa tapahtua 6 kk:n iästä lähtien, kuten jo **Baldwin**in tutkimuksista lähtien on tiedetty. Sen toistuminen on pysäyttänyt meidät usein pohtimaan vaikuttavaa näytelmää lapsesta peilin edessä. Lapsi ei vielä hallitse kävelyä eikä pystyasentoa. Vaikka häntä kannattelee ihmisen antama tai keinotekoinen tuki (Ranskassa käytetty "kävelytuoli"), hän voittaa riemukkaassa touhussaan tämän tuen kahleet ripustautuakseen enemmän tai vähemmän kaltevaan asentoon palauttaakseen ja pysäyttääkseen kuvan hetkellisen muodon.

Tämä toiminta säilyttää meille aina 18 kk:n ikäiseksi asti sille antamamme merkityksen, joka paljastaa paitsi siihen asti ongelmallisena pysynyttä libidon dynamiikkaa myös inhimillisen maailman ontologista rakennetta, johon liittyvät pohdintamme paranoidisesta tiedosta.

Riittää kun ymmärtää peilivaiheen *samastumiseksi* analyysin tälle termille antamassa täydessä merkityksessä eli subjektissa tapahtuvaksi muutokseksi sen omaksuessa kuvan. Kuvan ennaltamääräytymistä tähän tekoon ilmaisee teoriassa käytetty antiikin termi *imago*.

Pieni ihminen on lapsuutensa tässä *infans*-vaiheessaan täysin voimaton motoriikassaan ja täysin riippuvainen ravintoa antavasta hoidosta. Riemukas peilikuvan omaksuminen näyttää siitä lähtien ilmentävän meille esimerkillisesti sitä symbolimatriisia, jossa *minä* ryntää esiin varhaisimmassa muodossaan ennen kuin se esineellistyy dialektisessa samastumi-

sessa toiseen ja kieli universaalisuudessaan palauttaa sille subjektin funktion.

Tätä muotoa pitäisi muuten nimittää *ihanneminäksi*, mikäli haluamme liittää sen jo tuntemaamme termistöön. (Tässä artikkelissa pitäydymme tässä yksinkertaisessa **Freudin** *Ideal Ich* termin käännöksessä, motivoimatta sitä sen kummemmin. Lisäämme kuitenkin että emme ole säilyttäneet käännöstä myöhemmissä teksteissämme.) Se on ihanneminä siinä mielessä, että se toimii kasvupohjana sekundaarisamastuksille joiden toimintaa libidon normalisoijana me kutsumme tällä termillä. Mutta tärkeintä on, että tämä hahmo sijoittaa *minän (moi)* jo ennen sen sosiaalista määräytymistä mielikuvien linjaan, jota ei voi koskaan palauttaa pelkästään yksilöön – tai pikemminkin joka vain asymptoottisesti lähestyy subjektin joksikin tulemista huolimatta niiden dialektisten synteesien onnistumisesta joilla sen on subjektina *(je)* ratkaistava riitasointunsa oma todellisuutensa kanssa. Ruumiin kokonaishahmo, jossa subjekti näkee edeltäkäsin kangastuksena oman voimansa kypsymisen, on annettu hänelle vai *Gestaltina* ts. ulkoisuudessa, jota tämä hahmo ennemminkin konstituoi kuin konstituoituu. Mutta tässä ulkoisuudessa hahmo ilmenee subjektille ennen kaikkea muodon jähmettävänä ruumiin reliefinä peilin kääntyessä symmetriassa vastakohtana liikkeiden ryöpylle, joilla se kokee elävöittävänsä hahmoa. Niinpä tämä Gestalt, jonka ydinluonnetta on pidettävä lajisidonnaisena vaikka sen motorista tyyliä ei vielä voidakaan tunnistaa, symbolisoikin kahdessa hahmossaan subjektin *(je)* mentaalista pysyvyyttä ennakoiden samalla sen vieraannuttavaa kohtaloa: se on yhä täynnä vastaavuuksia jotka yhdistävät minän *(je)* siihen veistokseen, johon ihminen itsensä sijoittaa kuten itseään hallitseviin haamuihin tai viime kädessä automaattiin, johon hänen kahtaisessa suhteessa rakentamansa maailma pyrkii päätymään.

Itse asiassa niiden *imagojen*, joiden verhottujen kasvojen hahmottumisen näkeminen on meidän etuoikeutemme arkipäivän kokemuksessamme ja symbolisen tehokkuuden hämärässä, kynnys näkyvään maailmaan näyttää olevan peilin kuva. Silloin luotamme siihen peilikuvan järjestykseen, jota harhassa ja unessa esittää *oman ruumiin imago*, sen yksilölliset piirteet, vajavuudet tai sen esineellistyvät projektiot; tai me havaitsemme peilikoneiston osuuden *kaksoisolennon* ilmaantumisessa, jossa ilmenevät muuten heterogeeniset psyykkiset realiteetit.

Eräs biologinen koejärjestely osoittaa että Gestalt kykenee muuttamaan organismia. Tälle kokeelle on psyykkisen kausaliteetin ajatuskin niin vierasta, ettei se pysty sitä ollenkaan muotoilemaan. Mutta se todistaa siitä kuitenkin osoittamalla, että kyyhkysen munasolun kypsymisen välttämättömänä ehtona on samaan lajiin kuuluvan yksilön näkeminen. Toisen sukupuolella ei ole väliä. Tämä on siinä määrin riittävä ehto, että tulos saavutetaan pelkän peilikuvankin avulla. Samoin vaeltajasirkan siirtyminen yksinolosta laumaan saavutetaan asettamalla yksilö tietyssä vaiheessa alttiiksi samanlaisen kuvan yksinomaan visuaaliselle vaikutukselle, mikäli kuvaa liikutetaan riittävästi lajille ominaisten liikkeiden kaltaisesti. Kysymys kauneuden merkityksetä muovaavana ja eroottisena tekijänä sisältää tämän homeomorfisen samastumisen.

Tässä yhteydessä meitä kiinnostaa yhtä paljon mimetismi heteromorfisena samastuksena, koska se tuo esille ongelman tilan merkityksestä elävälle organismille. Psykologiset käsitteet näyttävät yhtä soveltumattomilta valaisemaan asiaa kuin naurettavat yritykset palauttaa mimetismi adaptaation hallinnan väitettyyn lakiin. Muistakaamme vain niitä välähdyksiä, joilla **Roger Gallois**'n ajattelu valaisi asiaa. (Hän oli silloin nuori ja juuri irrottautunut siitä sosiologisesta julistuksesta, jossa oli saanut koulutuksensa). Käyttämällä termiä legendaarinen psykastenia hän alisti morfologisen mimetismin tilan pakkomielteeseen, jolla on todellisuutta vääristävä luonne.

Olemme itse osoittaneet, että sosiaalinen dialektiikka, jossa ihmisen tiedosta rakentuu paranoidista tietoa, on peruste joka tekee ihmisen tiedosta eläimen tietoa itsenäisemmän halun voimien kentässä, mutta samalla määrää sitä siinä "vähässä todellisuudessa", jonka surre-

alistinen tyytymättömyys siinä paljastaa. Ja nämä mietteet kannustavat meidät tunnistamaan ihmisen tilan haltuunotossa, jota peilivaihe ilmentää, seurauksen ihmisen luonnollisen todellisuuden riittämättömyydestä, mikäli annamme jonkin merkityksen termille "luonto".

Peilivaiheen tehtävä todentuu meille siis tästä lähtien *imagon* tehtävän erityistapaukseksi. *Imagohan* saattaa organismin suhteeseen todellisuutensa kanssa tai kuten sanotaan *Innenweltin* suhteeseen **Umweltin** kanssa.

Mutta tätä suhdetta muuntaa ihmisellä tietty repeämä organismin suhteessa luontoon, jonka sylissä se lepää, alkuperäinen ristiriita, jonka paljastavat syntymän jälkeisten kuukausien häiriömerkit ja motoriikan koordinoimattomuus. Pyramidaalijärjestelmän objektiivinen anatominen kypsymättömyys ja äidin ruumiin humoraaliset jäänteet vahvistavat muotoilemamme näkemyksen *ihmisen syntymän erityisestä* ennenaikaisuudesta.

Ohimennen sanottuna tämän tiedon ovat vahvistaneet embryologit, jotka käyttävät termiä fetalisaatio, määritellessään aivorungon ja erityisesti aivokuoren ylemmiksi sanottujen keskusten yleisyyttä. Psykokirurgiset operaatiot ovat johtaneet mietä pitämään niitä organismin sisäisenä peilinä.

Tämä kehitys koetaan ajallisena dialektiikkana, joka projisoi yksilön muodostumisen ratkaisevasti historiaan: *peilivaihe* on draama, jonka sisäinen pakko on seurausta ennakoinnin riittämättömyydestä. Se tuottaa spatiaalisen samastuksen pettämällä subjektille mielikuvia, jotka seuraavat toisiaan pirstoutuneen ruumiin kuvasta hahmoon jota kutsumme yksilön kokonaisuuden ortopediseksi hahmoksi, ja edelleen vieraannuttavan identiteetin lopulta omaksuttuun panssariin, joka tulee lyömään jäykän rakenteen leimansa yksilön mentaaliseen kehitykseen. Näin Innenweltin kehän murtuminen Umweltiin synnyttää minän *(le moi)* jatkuvan tarkistuksen loputtoman ja mahdottoman tehtävän.

Tämä pirstoutunut ruumis, käsite jonka olen saanut hyväksytyksi teoreettiseen käsitejärjestelmäämme, ilmenee säännöllisesti unissa, kun analyysin liike koskettaa tiettyä yksilön aggressiivisen hajoamisen tasoa. Se ilmenee silloin irronneina jäseninä ja röntgenkuvina elimistä, jotka siivittyvät ja aseistuvat sisäiseen vainoon, jonka näkijä Hieronymos Bosch on ikuistanut 1400-luvulta nykyihmisen mielikuvien näköpiiriin kohoavissa maalauksissaan. Mutta tämä hahmo on tunnistettavissa itse organisminkin tasolla niissä pirstoutumislinjoissa, jotka määrittelevät mielikuvien anatomiaa ja ilmenevät hysterian skitsoidina oireina tai kouristuksena.

Vastaavasti subjektin *(je)* muotoutumista symbolisoi unikuvissa linnoitettu kenttä tai stadioni. Se jakaa sisäisen areenan muureineen, sora- ja suokehineen kahteen vastakkaiseen taistelukenttään, joissa subjekti joutuu etsimään ylhäistä ja kaukaista sisäistä linnaa. Linnan muoto (esiintyy joskus samassa käsikirjoituksessa) symbolisoi Sitä (id) kouriintuntuvalla tavalla. Ja samoin mielen tasolla me löydämme todellistuneina ne linnoitetut ja työstetyt rakenteen, joiden metafora ilmaantuu spontaanisti ja ikään kuin subjektin oireista itsestään lähtien kuvaamaan inversion, eristämisen, kahdentumisen, mitätöimisen, väärinsijoittamisen ja pakkoneuroosin mekanismeja.

Mikäli rakentaisimme vain näille subjektiivisille kokemuksille ja vaikka vapauttaisimmekin ne siitä kokemisen ehdosta, joka saa meidät pitämään niitä kielen tekniikkana, teoreettisia muodostelmiamme voitaisiin moittia siitä, että ne sijoittuvat absoluuttiseen subjektiin, jota on mahdotonta ajatella. Juuri siksi olemme etsineet *symbolisen reduktion menetelmän* ohjaavaa kaaviota lähtien olettamuksesta, joka tässä perustuu objektiivisten tosiasioiden apuun.

Tämä menetelmän mukaan minän puolustusmekanismit voidaan järjestää geneettiseen järjestykseen, joka vastaa **Anna Freudin** suuren teoksen ensimmäisessä osassa muotoiltua toivetta. Se sijoittaa (vastoin usein esitettyä ennakkoluuloa) hysteerisen torjunnan ja sen käänteet varhaisempaan vaiheeseen kuin pakkomielteen inversion ja sen eristävät prosessit. Jälkimmäisetkin edeltävät paranoidista vieraantumista, joka on peräisin peilin minän *(je)* kääntymisestä sosiaaliseksi minäksi *(je)*.

Peilivaihe päättyy samastumiseen samankaltaisen imagoon ja varhaisen kateuden draamaan (jolle **Charlotte Bühlerin** koulukunta on antanut erityistä arvoa lapsen transitivismin ilmentymänä). Tämä tilanne on alkuna dialektiikalle joka siitä lähtien sitoo minän *(le je)* sosiaalisesti kehittyneisiin tilanteisiin.

Juuri tämä tilanne, joka lopullisesti kiepsauttaa nurin niskoin koko inhimillisen tiedon välittäessään jotakin toisen halun kautta, konstituoi kohteensa abstraktin samanmerkityksisesti toisen tasavertaisuuden kautta ja tekee minästä *(je)* sen koneiston, jolle jokainen luonnollistakin kehitystä vastaava viettiyllyke on vaarallinen. Tämän kehityksen normalisoituminen riippuu ihmisellä tästä lähteine kulttuurin tulkinnasta: ihminenhän näkee itsensä seksuaalisena kohteena oidipuskompleksissa.

Primaarinarsismin käsite, jota nimitystä opimme käyttää tälle kaudelle ominaisesta libidon investoinnista, osoittaa meidän käsityksemme valossa keksijöissään erittäin syvällistä käsitystä latensseista semanttisista merkityksistä. Mutta se valaisee myös sitä dynaamista tämän libidon ja seksuaalisen libidon vastakkainasettelua, jota he ovat yrittäneet määritellä ottaessaan avukseen tuhon tai kuoleman vietit selittääkseen narsistisen libidon ilmeistä suhdetta minän *(je)* vieraannuttavaan funktioon ja aggressioon, joka syntyy jokaisessa suhteessa toiseen, vaikka suhde olisi miten samarialainen auttamissuhde tahansa.

Näin he ovat saaneet kosketukseen siihen eksistentiaaliseen kielteisyyteen, jonka todellisuutta nykyinen olemisen ja tyhjyyden filosofia niin elävästi on tuonut esiin.

Mutta valitettavasti tämä filosofia käsittää sen vain omantunnon itseriittoisuuden rajoissa. Tämä omantunnon premisseihin kuuluva itseriittoisuus liittää minän *(le moi)* konstituoiviin väärintunnistamisiin itselleen uskottelemansa autonomian harhan. Tämä on mielen leikkiä, joka saadakseen ravintoa lainaamalla analyyttisestä kokemuksesta kulminoituu eksistentiaalisen psykoanalyysin lujittamisen vaatimuksessa.

Yhteiskunnan historiallisena hankkeena on ollut tunnustaa itselleen vain utilitaristinen funktio. Tämän hankkeen loppuun suorittaminen ja yksilön ahdistus sosiaalisen siteen yhteenpakottavan muodon edessä tuomitsevat eksistentialismin perustein, joita se itse tarjoaa siitä juontuville subjektiivisille umpikujille. Tällaisia ovat vapaus, joka ei ole koskaan niin autenttista kuin vankilan muurien sisällä, sitoutumisen vaatimus, jossa ilmenee puhtaan omantunnon kykenemättömyys nousta yhdenkään tilanteen yläpuolelle, voyeristis-sadistinen seksuaalisuhteen ihannointi, persoonallisuus, joka todentuu vain itsemurhassa, tietoisuus toisesta, joka saa tyydytyksensä vain hegeliläisessä murhassa.

Koko meidän kokemuksemme asettuu vastustamaan näitä käsityksiä semminkin kun se kieltää meitä käsittämästä minää (le moi) keskittyneeksi havainto-tietoisuus systeemiin ja "realiteettiperiaatteen" organisoimaksi. Tässä periaatteessa muotoutuu tiedon dialektiikalle erittäin vastakkainen tieteellinen ennakkoluulo. Kokemuksemme osoittaa, että meidän on lähdettävä väärintietämisen funktiosta, joka luonnehtii minää sen kaikissa Anna Freudin niin voimakkaasti jäsentämissä rakenteissa: sillä jos *Verneinung* edustaa niiden silminnähtävää muotoa, piilomuodot pysyvät enimmäkseen sen seurauksina ellei niitä valaise jokin kohtalon tasolle heijastuva valo, jossa id ilmenee.

Näin tulee ymmärretyksi minän *(je)* muodostelmille ominainen elottomuus, jossa voi nähdä neuroosin laajimman määritelmän. Samoin laitoksen muurien sisällä lepäävän hulluuden ja maan melullaan ja raivollaan kuuroksi tekevän yleisin kaava on subjektin joutuminen tilanteen valtaan.

Neuroosin ja psykoosin kärsimykset ovat meille sielun intohimojen koulu, kuin psykoanalyyttinen vaa'an kieli joka antaa meille merkin yhteisön intohimojen kuolemasta arvioidessamme kokonaiseen yhteisöön kohdistuvaa uhkaa.

Tässä luonnon ja kulttuurin yhtymäkohdassa, jota nykyinen antropologia itsepäisesti tutkii, ainoastaan psykoanalyysi tunnustaa kuvitteellisen orjuuden solmun, jo-

joka rakkauden on aina avattava tai katkaistava.

Tässä työssä altruistinen tunne ei paljoa lupaa meille, jotka tuomme päivänvaloon ihmisystävän, idealistin, pedagogin tai uudistajan toiminnan perustana olevaa hyökkäävyyttä.

Subjektilta subjektille tarjoamassamme avussa psykoanalyysi voi saattaa potilasta "sinä olet tätä" lausuman ekstaattiselle rajalle saakka, jossa potilaalle paljastuu hänen kuolevaisen kohtalonsa salakirjoitus, mutta yksinomaan meidän vallassamme ei ole viedä häntä siihen pisteeseen, josta alkaa todellinen matka.

Ranskasta suomentanut
Johannes Myyrä

Lähde:

Lacan, Jacques: Ecrits I, 89-97. Paris, Editions du Seuil, 1966
Copyright © Editions du Seuil, 1970